

Pojem a poznání

Na přelomu století došlo k vážné diskusi mezi Bradleyem a Russellem o tzv. vnitřních a vnějších vztazích. Bradley byl přesvědčen, že Leibnizovo přesvědčení resp. teorii, že všechny (podstatné) vlastnosti nějaké věci jsou obsaženy v pojmu této věci, lze domyslit tak daleko, že nejenom nerelativní vlastnosti, ale dokonce veškeré vztahy mají vnitřní (interní, „intrinsic“) povahu. Russell to naopak vehementně popíral a trval na tom, že veškeré vztahy jsou všeobecně vnější (externí). Uvažme v tomto smyslu trojúhelník jako rovinný obrazec. Jeho pojem je dostatečně definován jako část roviny, omezená třemi přímkami (protože mluvíme o ploše omezené přímkami, nemusíme mluvit o pouhých úsečkách). Postupným zkoumáním zjistíme mnoho dalších vlastností trojúhelníku, které logicky z výměru nevyplývají, ale přesto jsou vnitřními vlastnostmi resp. vnitřními vztahy v onom trojúhelníku (střed resp. poloměr kružnice vepsané a opsané, těžiště, vnitřní a vnější úhly a jejich vzájemná velikost (součet vnitřních úhlů), kvantitativní vztah mezi úhly a poměrem stran trojúhelníka, vztah mezi základnou, výškou a plochou trojúhelníka, atd. atd. Tu se zdá být mimořádně důležité, že ke každému dalšímu kroku v poznávání trojúhelníka je zapotřebí nejprve ustavit nové pojmy, neodvoditelné z předchozích. Pojmy tu jsou pouhými nástroji, ale vyvozovat z nich nějaké další vlastnosti nelze, pokud neopustíme rovinu samotných pojmů a nepřejdeme k příslušným intencionálním předmětům. Jestliže pochopíme na základě pojmového vymezení, co to je rovinný obrazec omezený třemi přímkami, můžeme nahlédnout nezbytnost pojmového uchopení např. úhla, ale z výměru to neplyne.

(31. 5. 1991)